

УДК 378:004

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6\(24\)-829-843](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-829-843)

Лівшун Олександр кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, <https://orcid.org/0000-0003-2256-6163>

Лунгу Валерій Іванович кандидат медичних наук, Одеський Національний Медичний Університет, доцент кафедри хірургічної стоматології, пров. Валіховський 2, м. Одеса, 65082, <https://orcid.org/0000-0002-4096-2058>

Лунгу Катерина Валеріївна асистент кафедри хірургічної стоматології, Одеський Національний Медичний Університет, м. Одеса, пров. Валіховський 2, 65082, <https://orcid.org/0000-0002-4121-940X>,

Парасочкіна Вікторія Володимирівна асистент кафедри хірургічної стоматології, Одеський Національний Медичний Університет, м. Одеса, пров. Валіховський 2, 65082, <https://orcid.org/0000-0001-6798-3505>

Ташян Армен Едуардович асистент кафедри хірургічної стоматології, Одеський Національний Медичний Університет, м. Одеса, пров. Валіховський 2, 65082, <https://orcid.org/0000-0001-8665-896X>

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ТРУДНОЩІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ОНЛАЙН: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті представлено оцінку якості дистанційного онлайн-навчання, проведено у результаті спільного опитування Державної служби забезпечення якості вищої освіти та Національного агентства; дається огляд організаційно-методичних аспектів онлайн-викладання. В загальні позитивний досвід використання у навчанні цифрових ресурсів MS-Teams, Mirapolis, Zoom та ін., ускладнюється наявністю деяких технічних недоліків. Через це при проведенні онлайн-лекцій спостерігається нестабільна увага учнів, і виникають проблеми об'єктивності тестування, тоді як під час проведення практичних занять викладачеві важко провести об'єктивну оцінку учнів. Застосування

електронних систем: Kahoot та Mentimeter дозволяє більш ефективно використовувати значний потенціал, який представляють мобільні телефони, планшети або особисті комп'ютери студентів для підвищення якості навчання. Зазначено, що інтерактивні включення до лекції сприяють посиленню довільної уваги учнів.

У статті наведено результати проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe): емпіричного дослідження освітніх результатів, досягнутих учнями в умовах дистанційного навчання. У результаті дослідження було проведено анкетування учнів та їх батьків, що включає діагностику показників пізнавальних і комунікативних універсальних навчальних процесів. Аналіз отриманих даних підтверджує, що цифровізація освітнього процесу значно впливає на мотивацію до навчання, розвиток пізнавальних процесів, комунікативних умінь і предметних результатів учнів.

Ключові слова: онлайн-навчання, інтерактивні включення, цифрові ресурси, цифровізація освіти, освітній процес, освітні результати.

Livshun Oleksandr Associate Professor, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Technology and Professional education and decorative arts, Khmelnytsky National University, Khmelnytsky, <https://orcid.org/0000-0003-2256-6163>

Lungu Valerii Ivanovych PhD, Odesa National Medical University, Assistant professor of the Surgical Dentistry, Valikhovskiy lane 2, Odesa, 65082, <https://orcid.org/0000-0002-4096-2058>

Lungu Kateryna Valeriivna Assistant, Odesa National Medical University, Assistant of the Department of Surgical Dentistry, Valikhovskiy lane 2, Odesa, 65082, <https://orcid.org/0000-0002-4121-940X>

Parasochkina Viktoria Volodymyrivna Odesa National Medical University, assistant of the Department of surgical dentistry, Valikhovskiy 2, Odesa, 65082, <https://orcid.org/0000-0001-6798-3505>

Tashchyan Armen Eduardovych Odesa National Medical University, assistant of the Department of surgical dentistry, Valikhovskiy 2, Odesa, 65082, <https://orcid.org/0000-0001-8665-896X>

A MODERN VIEW OF THE DIFFICULTIES OF ORGANIZING ONLINE LEARNING: RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH

Abstract. The article presents the assessment of the quality of distance online education, conducted as a result of a joint survey of the State Service

for Quality Assurance of Higher Education and the National Agency; an overview of the organizational and methodological aspects of online teaching is given. In general, the experience of using MS-Teams, Mirapolis, Zoom, etc. digital resources in education is positive. is complicated by the presence of some technical deficiencies. Due to this, when conducting online lectures, students' attention is unstable, and there are problems with the objectivity of testing, while during practical classes, it is difficult for the teacher to conduct an objective assessment of students. The use of electronic systems: Kahoot and Mentimeter allows to more effectively use the significant potential of mobile phones, tablets or personal computers of students to improve the quality of education. It is noted that interactive inclusions in the lecture contribute to strengthening the voluntary attention of students.

The article presents the results of the project "Supporting Governmental Reforms in Ukraine" (SURGe): an empirical study of the educational results achieved by students in the conditions of distance learning. As a result of the research, a survey of students and their parents was conducted, which includes diagnostics of indicators of cognitive and communicative universal educational processes. The analysis of the obtained data confirms that the digitalization of the educational process significantly affects the motivation to study, the development of cognitive processes, communication skills and subject results of students.

Keywords: online lecture, interactive inclusions, digital resources, digitalization of education, educational process, educational results.

Постановка проблеми. В Україні необхідність активного впровадження комп'ютерних освітніх технологій, раціонального комбінування традиційного й онлайн-навчання здобувачів освіти сигналізується вітчизняними нормативними документами, що регулюють її здійснення, зокрема закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про Національну програму інформатизації», Положення про дистанційне навчання, Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації (2021), Опис рамки цифрових компетентностей для громадян України (2021), Лист МОН України №1/9-249 щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій (2020).

Пандемія COVID-19 справді справила серйозний вплив на учнів, студентів, викладачів та освітні організації по всьому світу [1]. Для забезпечення учасникам освітнього процесу можливостей соціального дистанціювання [2] були повсюдно вжиті заходи щодо переходу на

онлайн-навчання, що стало показником організаційної гнучкості університетів [3]. Академічні установи зосередилися на передачі освітнього контенту в цифрове середовище. Успішне забезпечення безперервності учбового семестру із застосуванням цифрових технологій вимагало значних технічних та організаційних зусиль. Однак поки що навряд чи можна дати обґрунтовану відповідь на запитання, чи можна забезпечити необхідну якість знань із застосуванням цифрових платформ без істотних методологічних та структурних змін навчального матеріалу та процесу навчання. Приклад розробки Massive Open Online Courses (MOOC) показує необхідність ґрунтовних змін у стратегії навчання, у структурі підготовки навчального матеріалу, а також і в процесах його застосування (наприклад, навчальні матеріали для MOOC можуть готувати групи відповідних фахівців).

Основними недоліками онлайн-навчання, відзначеними студентами вищих навчальних закладів, були відсутність особистої взаємодії з викладачем, тривалий час реагування системи дистанційного навчання на запити та відсутність традиційної соціалізації в процесі навчання в університетських аудиторіях [4]. Незважаючи на ці недоліки, потрібно визнати, що онлайн-навчання, випробуване в період пандемії в глобальному масштабі, стало звичним ресурсом, який можна використовувати як додатковий інструмент навчання. Зробити навчання можливим і доступним через дистанційне навчання стало вимогою часу [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якість дистанційного онлайн-навчання стала об'єктом пильного інтересу угорських учених Д.М. Харгітаї, Г.А. Шашне, З. Верешш, А. Буда та ін., які відзначають, що прискорений перехід до онлайн-освіти в березні 2020 року став серйозною проблемою для угорської вищої освіти, оскільки темпи реалізації програми оцифрування 2016 року були незадовільними. В онлайн-формі автори шукали відповіді на питання про те, як зберегти безперервність освіти та якість обслуговування [6]. З цією метою в ході дослідження було проанкетовано 959 студентів, які використовують інфокомунікаційні інструменти, а також вивчені їх переваги у галузі дистанційного навчання. В цілому, можна визнати, що перехід на дистанційне навчання був відносно успішним: згідно з опитуванням всеугорської організації студентів НЦОК [7] 40% студентів були задоволені дистанційним навчанням і навіть вважали, що 42% усіх занять можуть бути проведені в онлайн-форматі і після закінчення епідемії. При цьому загальною психологічно і фізіологічно виправданою рекомендацією щодо проведення сучасного онлайн-заняття, особливо лекційного, є скорочення обсягу теоретичного матеріалу, його надання

порціями по 15-20 хвилин для полегшення сприйняття і в різних форматах. Зміна форми подачі матеріалу сприяє створенню умов полімодальності, тобто комбінування вербального та невербального контенту (текст, відео, зображення, звук), що сприяє його глибшому засвоєнню.

Формулювання цілей статті. Цілі статті – огляд науково-методичної літератури з проблеми підвищення якості дистанційного онлайн-навчання у закладах освіти, розгляд конкретних методичних рішень щодо оптимізації онлайн-освіти.

Виклад основного матеріалу. Актуальним напрямом консолідації зусиль усіх учасників процесу забезпечення якості вищої освіти є реалізація положень Римського комюніке, підписаного у листопаді 2020 р. міністрами Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), зокрема в частині формування провідної ролі університетів у досягненні Цілей сталого розвитку ООН. Національне агентство започаткувало дискусію між ключовими зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) вищої освіти щодо врахування принципів сталого розвитку в процесі внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості [8].

Проблеми та виклики, що долають усі учасники процесів забезпечення якості (органи центральної влади, роботодавці, Національне агентство, українські заклади вищої освіти, інші причетні) на шляху до вдосконалення та забезпечення системи якості, безпосередньо корелюють із нашими спільними завданнями й перспективами у сфері забезпечення якості вищої освіти. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», «якість вищої освіти - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» (ст. 1, ч. 1, п. 23).

Результати спільного опитування Державної служби забезпечення якості вищої освіти та Національного агентства «Система забезпечення якості фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану» [9] свідчать, зокрема, що український ринок освітніх послуг зазнав суттєвих змін, закладам освіти загалом вдалось подолати ряд проблем та впоратись із складними викликами, які постали від початку пандемії COVID-19. Заклади вищої освіти, маючи досвід роботи як онлайн (дистанційно), так і за змішаною системою (очно-дистанційно), змогли оперативно відреагувати на виклики воєнного часу в контексті якісного забезпечення освітнього процесу з урахуванням безпекової ситуації у

регіоні та потреб учасників освітнього процесу. Оцінюючи якість навчання/ викладання у закладах освіти порівняно з періодом довоєнного стану, загалом респонденти зазначили, що якість освіти не змінилася. Варто зауважити, що 73,9 % респондентів (8870 учасників, із них 63,59 % здобувачів вищої освіти, 14,78 % науково-педагогічних працівників) вказали на відсутність змін системи якості в закладах освіти. Окремі учасники анкетного опитування наголосили на проблемах якості освіти. Зокрема, про суттєве погіршення системи якості освіти зазначили 13,11 % респондентів, у тому числі 56,29 % здобувачів вищої освіти, 22,3 % науково-педагогічних працівників. Разом із тим результати опитування підтверджують загальний негативний вплив безпекової ситуації в регіонах на якість освіти, зокрема у закладах Миколаївської, Харківської та Запорізької областей.

Опитування в межах проєкту «Університети в облозі: виклики для української системи вищої освіти після повномасштабного вторгнення росії в Україну», що реалізується Школою політичної аналітики НаУКМА у партнерстві з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за підтримки Фонду Фрідріха Науманна за Свободу [9], дає іншу відповідь на питання, чи змінилася якість надання освітніх послуг в межах освітньої програми після початку повномасштабної війни. Більшість респондентів, 47,45 %, вважають, що вона не змінилася; 38,27 % оцінили її як таку, що трохи погіршилася, 10,39 % - суттєво погіршилася, 3 % - як таку, що трохи покращилася, а на думку 0,8 % опитаних вона покращилася суттєво. Тобто, 48,5 % вважають, що якість освіти тією чи іншою мірою погіршилась, що фактично дорівнює відсотку респондентів, які не бачать змін у рівні якості освіти (47,45 %). У надскладних умовах війни загалом успішними виявилися намагання закладів вищої освіти, Національного агентства, усіх зацікавлених сторін не лише не втратити напрацьоване, а й успішно виконати сплановане. Забезпечення якісної освіти неможливе без системної та ефективної взаємодії усіх учасників цього процесу. Виходячи з цього, констатуємо, що діяльність у сфері забезпечення якості вищої освіти відповідає низці цілей сталого розвитку ООН, пріоритетною з яких є Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх [10].

В умовах пандемії нової коронавірусної інфекції широке поширення в освітній практиці набуло дистанційне навчання. Це дозволило виявити та оцінити позитивні та негативні сторони масової реалізації цифрових технологій на різних рівнях освіти. Вимушена ізоляція,

обмежена взаємодія з педагогами та іншими учнями у процесі навчання, неможливість реалізації традиційних освітніх методів і техно-логій у дистанційному режимі неминуче вплинули на його результативність. Використання таких електронних ресурсів, як MS-Teams, Mirapolis, Zoom та ін., отримало позитивну оцінку професорсько-викладацького складу університетів і визнано прийнятним для навчання в онлайн-режимі [7]. Однак незважаючи на позитивний досвід використання зазначених електронних ресурсів у викладанні різних дисциплін, у процесі вузівської практики були виявлені деякі недоліки такого навчання. Так, наприклад, у зв'язку з тим, що для досягнення технічно оптимальної роботи програми MS-Teams рекомендувалося відключати на екрані візуалізацію учасників лекції, концентрація їхньої уваги на змісті лекції та інтенсивність особистої участі була дуже різною. Здатність та готовність студентів стежити за перебігом подій, за інформацією, запропонованою в ході онлайн заняття, також могли викликати сумнів у викладачів. Спроби останніх отримати зворотний зв'язок з боку студентів часто вимагали повторних зусиль, які могли залишитися без відповідей по суті.

Практично у всіх викладачів виникають також проблеми з проведенням тестів та контрольних робіт в офлайн-режимі. У цьому контексті можуть мати негативну конотацію ті онлайн-мережі та спеціалізовані вебсайти, які, в принципі, створені для того, щоб ефективно сприяти навчанню студентів у співпраці. Наведені приклади проблем, що виникають у процесі реалізації дистанційного онлайн-навчання, свідчать про зниження якості цього режиму навчання в порівнянні з традиційним, аудиторним режимом проведення занять. Актуальним завданням працівників освіти на сьогодні у зв'язку з великою ймовірністю продовження пандемії та повернення до онлайн-навчання є оперативне подолання існуючих недоліків онлайн-навчання, підвищення його ефективності та якості знань учнів.

Анкетування викладачів, що проводиться також методологічним центром Університету Корвінус у Будапешті, націлене на виявлення їхнього досвіду онлайн-навчання та рішень, які можна застосувати для підвищення загального рівня якості навчання як у гібридних, так і в заочних формах онлайн-навчання у майбутньому (табл. 1) [6].

Таблиця 1.

Методичні прийоми, що сприяють підвищенню якості онлайн-навчання (Університет Корвінус, Угорщина)

Суть методичного прийому	Формат проведення, режим тестування
Інтерактивність загального характеру	Лекції з педагогіки вищої освіти для аспірантів, аудиторна робота
Інтерактивність із застосуванням алгоритмів Kahoot, Mentimeter	Лекції з дисциплін для бакалаврів та магістрів, аудиторна робота
Індивідуалізація навчальних завдань	Лекції з дисциплін для бакалаврів та магістрів, аудиторна робота
Подвійне міні-тестування	Лекції з дисциплін для бакалаврів та магістрів, аудиторна робота

Джерело: Hargitai D.M., Sasne G.A., Veres Z. (2020): Traditional and online learning preferences in higher education - The challenges of the COVID epidemic. Statistical Review, Volume 98, Number 7. Pp. 839-857.

Говорячи про необхідність інтерактивного ведення лекцій, мається на увазі використання елементів інтерактивності у навчальному процесі. Інтерактивність означає здатність взаємодіяти чи перебувати у режимі розмови, діалогу з будь-ким (людиною) чи чимось (наприклад, комп'ютером). Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, спосіб пізнання, який здійснюється у формі спільної діяльності студентів або студентів та викладачів. Всі учасники взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії інших і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва з вирішення проблеми. Студенти стають рівноправними учасниками взаємодії з викладачем, а викладач переходить до більш демократичного стилю проведення лекцій. Зазначимо, що центральну роль інтерактивності та міжособистісних відносин при відтворенні знань наголошував Міхай Полані (1958) [11], основоположник теоретичної концепції інтерактивності, яка отримала подальший розвиток у роботах Ікуджіро Нонака (1994) [12].

Елементами інтерактивності можуть бути «мозковий штурм», перегляд та обговорення коротких відеофільмів на тему лекції, зворотний зв'язок зі студентами за змістом лекції, лекція із заздалегідь оголошеними помилками, які студентам необхідно виявити, групова розробка завдань з поданням мікромодулей структурованого навчального матеріалу і т.д. Саме при інтерактивній формі проведення будь-яких занять в більшій мірі формуються особистісні аспекти професійних компетенцій.

Інтерактивність із застосуванням алгоритмів Kahoot, Mentimeter. Досвід введення інтерактивних включень в онлайн-лекції в університеті Корвінус великий, там широко використовувалися відносно нові цифрові технології. На думку угорських викладачів, застосування різних видів цифрових технологій, подібних Kahoot і Mentimeter, сприяє активізації студентів, які є пасивними слухачами, що підтверджує досвід, набутий в ході проведення різних курсів у зазначеному університеті. Норвезьку цифрову платформу Кахут (Kahoot!) можна ефективно використовувати в освітніх установах як допоміжну технологію. Викладачі можуть створювати вікторини з кількома варіантами відповідей, до яких студенти зможуть отримати доступ, підключаючись до веб-браузера Кахут через свої мобільні телефони. Завдання із застосуванням платформи Кахут можна використовувати в різних варіантах, але перш за все як інтерактивне включення під час онлайн-лекції, а також для перевірки знань учнів з наданням додаткових балів та формування оцінки. Шведський цифровий додаток Ментиметер (Mentimeter) також орієнтований на онлайн-співробітництво в процесі навчання у виші, зокрема він може використовуватися для введення інтерактивного елемента в лекційний матеріал [3]. Студенти можуть анонімно відповідати на запитання викладача щодо суті лекції, користуючись своїми мобільними телефонами або іншими цифровими пристроями. Додаток також дозволяє користувачам обмінюватися знаннями та зворотним зв'язком у реальному часі на мобільних пристроях у рамках презентацій, мозкових штурмів під час лекцій, конференцій та інших групових заходів.

Індивідуалізація навчальних завдань. Під час проведення курсів онлайн-лекцій добре себе зарекомендувала комбінована форма проведення лекцій із включенням семінарського матеріалу. Основним принципом проведення подібної лекції є індивідуалізація педагогічних завдань, які студенти повинні виконати самостійно або в парах однодумців або опонентів. Якщо однодумці мають доповнювати вироблену ними концепцію відповідного досліджуваного аспекту, то опонентам необхідно протиставити свої думки.

Подвійне міні-тестування. Додатковим засобом посилення довірливої уваги студентів під час онлайн-лекції є оголошення викладача про проведення міні-тесту за змістом лекції за 10-15 хвилин до її закінчення. Викладач дає тест, що включає головним чином питання з теоретичних аспектів лекції, його результати автоматично відображаються в електронному середовищі вишу та враховуються лектором при атестації студентів. Важливо, що міні-тест наприкінці лекції не повинен

бути складним, оскільки студенту після лекції з того чи іншого предмету потрібний позитивний настрій на подолання складнощів. Міні-тестування може проводитися і на початку кожної лекції на повторення попереднього лекційного матеріалу, особливо якщо студенти виконали практичне завдання в режимі самостійної роботи. Міні-тестування на початку лекції може допомогти студентам згадати пройдений матеріал, акцентувати взаємозв'язок теорії та практики та зосередити увагу студентів на змісті майбутньої лекції. Викладач, у свою чергу, може переконатися, що попередня лекція засвоєна і студенти впоралися з практичним завданням.

На думку провідних дослідників, концепція забезпечення якості має на увазі, що якість може розумітися як якийсь «коригування того, що передбачається самим навчальним закладом, тобто що поставлені завдання були досягнуті такими засобами, які є сумісними із встановленими критеріями якості» [4]. Забезпечення підвищення якості в процесі методичного коригування окремих аспектів дистанційного онлайн-навчання є найбільш оптимальним шляхом внесення позитивних змін та їх подальшої апробації в процесі онлайн-навчання. Прикладом подібного точкового підвищення якості дистанційного онлайн-навчання може бути описаний у науковій літературі принцип дублювання інформації [13] під час проведення онлайн-навчання: реалізація цього принципу передбачає активне використання не тільки основних, відносно інноваційних, електронних ресурсів, таких як MS-Teams, Mirapolis, Zoom, Skype, Google Meet, Cisco Webex і т.д., але й вже ставших традиційними - електронну пошту і віртуальну платформу LMS MOODLE в локальному інформаційному навчальному середовищі сучасного вишу.

В результаті повномасштабної війни в Україні близько 800 тис. школярів змінили форму здобуття освіти з денної на дистанційну (з 17 669 учнів/учениць у 2021 році до 772 909 у 2022) та сімейну (домашню) (з 4 695 до 64 409 учнів/учениць відповідно). Найбільше ці зміни стосуються Сходу та Півдня країни, звідки близько 40 % та 30 % учнів/учениць відповідно були вимушені виїхати за кордон чи в інші регіони країни. З огляду на постійну загрозу безпеці учасників освітнього процесу в Україні, в першому півріччі 2022/2023 н.р. не вдалося відновити очне навчання у повному обсязі. Лише 15 % закладів освіти працювали очно, 33 % - дистанційно, 51 % - змішано, поєднуючи очне та дистанційне навчання. На Сході та Півдні України переважало дистанційне навчання, у Центрі та на Півночі — змішане, на Заході - змішане навчання у містах та очне у селах [14].

В умовах зміни режиму роботи закладу освіти 25 % педагогів не забезпечені робочим комп'ютером, а 20 % - доступом до Інтернету, однак ця потреба компенсується наявністю особистого комп'ютера (мають не менше 90 % педагогів) та можливістю працювати віддалено (вдома забезпечені Інтернетом не менше 91 % вчителів). Водночас третина педагогів використовує домашній комп'ютер разом з іншими членами сім'ї, що може спричинювати труднощі у випадку роботи віддалено. За умови, що дистанційне навчання відбувається в асинхронному режимі, учні/учениці мають технічні засоби для навчання, адже можуть комбінувати використання власних та спільних пристроїв. Водночас ефективно дистанційне навчання у синхронному режимі є проблематичним для близько половини учнів/учениць, які не мають власного комп'ютера або змушені ділити його з іншими членами сім'ї. Якщо і смартфон розглядати як достатньо ефективний засіб для синхронного навчання, то частка учнів, які можуть приєднуватися до онлайн-занять, збільшується.

Попри те, що переважна більшість вчителів та учнів/учениць мають технічні засоби для навчання, проблеми з електропостачанням та доступом до Інтернету стали основним викликом для 75 % педагогів у частині організації дистанційного освітнього процесу в першому семестрі 2022-2023 н.р. За оцінками вчителів, близько 30 % учнів/учениць не мають постійного доступу до освітнього процесу в умовах війни, з-поміж регіонів - найбільше на Півдні - 40 %. З урахуванням типу населеного пункту, більше учнів/учениць мають доступ до навчання у містах, ніж у селах. Особливо ці відмінності проявляються серед учнів/учениць із числа соціально-вразливих категорій: у містах 68 % вчителів вважають, що всі учні/учениці з малозабезпечених сімей мають доступ до освіти, у селах - 54 %, із багатодітних сімей - 76 % та 64 % відповідно, з числа ВПО - 86 % та 80 % відповідно [14].

Згідно з даними Інституту освітньої аналітики, у 2021–2022 н.р. переважна більшість учнів/учениць в Україні (97,55 %) здобувала середню освіту за очною (денною) формою, що передбачає безпосередню участь здобувачів освіти в освітньому процесі. Внаслідок військової агресії та вимушеного переміщення українців як в межах країни, так і за кордон, частка учнів/учениць, які здобувають середню освіту очно, зменшилася до 77,36 %. Водночас в умовах війни у 43 рази збільшилася кількість учнів/учениць, які здобувають освіту за дистанційною формою: з 17 669 (0,41 %) до 772 909 (18,88%) учнів. Збільшилася також кількість учнів/учениць, які здобувають освіту за індивідуальною формою. У 13 разів (з 4 695 до 64 409 учнів/учениць)

зросла кількість тих, які навчаються за сімейною (домашньою) формою, коли батьки самостійно організують своїм дітям освітній процес (табл. 2) [14].

31 серпня 2022 року Голова Державної служби якості освіти Руслан Гурак та експертка проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) Ольга Стрелюк презентували основні підсумки дослідження й поради для директора школи щодо організації дистанційного навчання, зокрема і під час воєнного стану [15]. Дослідження показало, що освітній процес в умовах дистанційного навчання недостатньо гнучкий та обмежений у видах діяльності. Від 7% до 16% педагогів вказали, що учні/учениці самостійно опанували навчальний матеріал, частіше про це зазначали у селах, особливо у початковій школі. Щодня або кілька разів на тиждень 55% вчителів у селах та 47% у містах розміщували на спеціальному вебсервісі матеріали для самостійного опрацювання учнями базової та старшої школи.

Таблиця 2.

Кількість здобувачів освіти за різними формами (Україна)

Показники	Станом на листопад 2021		Станом на листопад 2022	
	Інституційна форма (98,68)		Інституційна форма (96,91)	
Денна	4 196 619	97,55 %	3 185 259	77,36 %
Вечірня	9 869	0,23 %	7 239	0,18 %
Заочна	7 480	0,17 %	5 025	0,12 %
Дистанційна	17 669	0,41 %	772 909	18,77 %
Мережева	13 314	0,31 %	20 134	0,49 %
	Індивідуальна форма (1,32)		Індивідуальна форма (3,09)	
Екстернат	11 346	0,26 %	33 520	0,81 %
Сімейна (домашня)	4 695	0,11 %	64 409	1,56 %
Педагогічний	40 867	0,95 %	29 216	0,71 %

Джерело: Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>

Серед чинників, які негативно впливають на результати навчання учнів/учениць в умовах дистанційного навчання, вчителі насамперед називають відсутність «живого спілкування»: 73% вчителів про це зазначили у містах та 78% у селах – для початкової школи, та 61% і 57% відповідно – для базової та старшої. Невміння учнів самостійно вчитися більше виявляють таку проблему вчителі у базовій і старшій школі у містах (67%), ніж у селах (53%), для початкової школи цей показник у місті та селі 61% [15].

Проведене нами дослідження дозволяє зробити такі висновки: 1. В умовах реалізації дистанційного навчання недостатньо ефективно формуються логічні та знаково-символічні універсальні навчальні дії, що викликає труднощі у формуванні у студентів навичок моделювання, структурування та кодування навчальної інформації. 2. Недостатньо ефективно формуються комунікативні вміння, а саме: висловлювати свої думки у відповідності до завдань комунікації, володіти розмовною мовою відповідно із нормами мови, будувати продуктивну взаємодію з однолітками та дорослими. 3. Результати дослідження зумовили необхідність удосконалення підходів до застосування цифрових технологій в освіті: до розробки системи інтерактивних завдань, спрямованих на пошук та структурування системи знань, до методів розвитку логіки розумових операцій, а також до групової взаємодії учнів.

Висновки. Коронавірусна криза збіглася з загостренням та актуалізацією інших напрямів розвитку освіти, які також висувають нові вимоги до оцінки якості освіти. Серед них насамперед варто звернути увагу на цифровізацію (інформатизацію) освіти та орієнтацію на розвиток нових компетенцій. Масовий перехід освіти в онлайн-формат у сукупності зі швидким зростанням, ускладненням та поширенням цифрових технологій, їх активним проникненням у освітні процеси призвів до гострої необхідності створення та впровадження цифрових інструментів оцінки якості освіти.

Виникла ситуація неминуче призвела до питання якості одержуваної освіти у нових умовах. Прогнози щодо негативного впливу дистанційного навчання на освітні результати, сформульовані навесні-літом 2020 року різними експертами, зокрема Світовим банком, сьогодні вже частково підтвердилися. Найбільші втрати відбуваються у дітей із соціально неблагополучних та малозабезпечених сімей. Це призведе до посилення освітньої нерівності. Водночас повної картини про якість освіти під час переходу на дистанційне навчання немає. У цих умовах перед системами оцінки якості освіти виникає особливе додаткове завдання - з'ясувати, наскільки якісною вдалося зробити дистанційну освіту на різних рівнях: у школах, коледжах, в університетах і навіть у додатковій освіті дітей; які масштаби втрат в якості освіти, що накопичилися за період вимушеного дистанційного онлайн - навчання.

Література:

1. Adnan M., Anwar K. (2020) Online learning amid the COVID-19 pandemic: Students' perspectives. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology*. Volume 2, Issue 1. Pp.45-51.
2. Toquero C. M. (2020). Challenges and opportunities for higher education at the COVID-19 pandemic: The Philippine context. *Pedagogical Research*, 5(4), pp.1-5.

3. Wu Z. How a top Chinese university is responding to coronavirus. *Retrieved from World Economic Forum* (2021). URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/coronavirus-china-the-challenges-of-online-learning-for-universities>
4. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815.
5. Pokhrel, S. and Chhetri, R. (2021) .A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic and Learning. *Higher Education for the Future*, 8(1). Pp. 133–141.
6. Hargitai D.M., Sasne G.A., Veres Z. (2020): Traditional and online learning preferences in higher education - The challenges of the COVID epidemic. *Statistical Review*, Volume 98, Number 7. Pp. 839-857.
7. НЦОК (2020) НЦОК conducted a survey - 40% students satisfied with distance learning. URL: https://eduline.hu/felsooktatas/20200510_tavoktatas_velemenyek_HOOK_felmeres.
8. Stukalo, N., Lytvyn, M. 2021. Towards sustainable development through higher education quality assurance. *Education Sciences*, 2021, 11(11), 664. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/11/664>
9. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році. *Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти*. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Universytety-pid-chas-viyny-vid-zakladu-osvity-do-sotsialnoi-misii-doslidzhennia-SHPA.pdf>
10. UATEG We create strategic opportunities for talented Ukrainians. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
11. Polanyi M. Personal Knowledge. Towards a Post- Critical Philosophy. URL: <https://1library.co/document/wq230njz-polanyi-m-personal-knowledge-post-critical-philosophy>. h
12. Nonaka I.A. Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation. *Organization Science*, Vol. 5, No. 1 (Feb., 1994), pp. 14-37.
13. Garbaruk V., Popova N. Organizational and pedagogical problems in the process of distance learning at a University. *CEUR Workshop Proceedings*, 2020, 2861. pp. 210–216.
14. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. *Державна служба якості освіти України*. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>
15. У селах майже вдвічі менше учнів мають доступ до дистанційного навчання, ніж у містах. URL: <https://sqe.gov.ua/u-selakh-mayzhe-vdvichi-menshe-uchniv-mayut/>

References:

1. Adnan, M., Anwar, K. (2020). Online learning amid the COVID-19 pandemic: Students' perspectives. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology*. Volume 2, Issue 1. Pp.45-51.
2. Toquero, C. M. (2020). Challenges and opportunities for higher education at the COVID-19 pandemic: The Philippine context. *Pedagogical Research*, 5(4), pp.1-5. [in English].
3. Wu, Z. (2021). How a top Chinese university is responding to coronavirus. *Retrieved from World Economic Forum* (2021). URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/coronavirus-china-the-challenges-of-online-learning-for-universities> [in English].
4. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815.

5. Pokhrel, S. and Chhetri, R. (2021). A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic and Learning. *Higher Education for the Future*, 8(1). Pp. 133–141. [in English].

6. Hargitai, D.M., Sasne, G.A., Veres, Z. (2020): Traditional and online learning preferences in higher education - The challenges of the COVID epidemic. *Statistical Review*, Volume 98, Number 7. Pp. 839-857. [in English].

7. HIQOK (2020) HIQOK conducted a survey - 40% students satisfied with distance learning. URL: https://eduline.hu/felsooktatas/20200510_tavoktatas_velemenyek_HOOK_felmeres.

8. Stukalo, N., Lytvyn, M. (2021). Towards sustainable development through higher education quality assurance. *Education Sciences*, 2021, 11(11), 664. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/11/664> [in English].

9. Dopovid pro yakist vyshchoyi osvity v Ukraini, yiyi vidpovidnist zavdanniam staloho innovatsiynoho rozvytku suspilstva u 2022 rotsi [Report on the quality of higher education in Ukraine, its compliance with the tasks of sustainable innovative development of society in 2022]. *Natsionalne ahent-stvo iz zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity [National Agency for Quality Assurance of Higher Education.]*. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Universytety-pid-chas-viyny-vid-zakladu-osvity-do-sotsialnoi-misii-pdf>

10. UATEG We create strategic opportunities for talented Ukrainians. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> [in English].

11. Polanyi, M. Personal Knowledge. Towards a Post- Critical Philosophy. URL: <https://library.co/document/wq230njz-polanyi-m-personal-knowledge-post-critical-philosophy>. [i

12. Nonaka, I.A. (1994). Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation. *Organization Science*, Vol. 5, No. 1 (Feb., 1994), pp. 14-37. [in English].

13. Garbaruk, V., Popova, N. (2020). Organizational and pedagogical problems in the process of distance learning at a University. *CEUR Workshop Proceedings*, 2020, 2861. pp. 210–216. [in English].

14. Doslidzhennya yakosti orhanizatsiyi osvitnoho protsesu v umovakh viyny u 2022/2023 navchalnomu rotsi [Study of the quality of the organization of the educational process in the conditions of war in the 2022/2023 academic year]. *[State Education Quality Service of Ukraine]*. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf> [in Ukrainian].

15. U selakh mayzhe vdvichi menshe uchniv mayut dostup do dystantsiynoho navchannya, nizh u mistakh [In villages, almost half as many students have access to distance learning as in cities]. URL: [https://sqe.gov.ua/u-selakh-mayzhe-vdvichi-menshe-uchniv-mayut\[in Ukrainian\]](https://sqe.gov.ua/u-selakh-mayzhe-vdvichi-menshe-uchniv-mayut[in Ukrainian]).